

UO'T: 631.633:853

SOYANING NAZORAT KO'CHATZORIDAGI NAV NAMUNALARINI BIOMETRIK KO'RSATKICHLARINI O'RGANISH

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich

q.x.f.f.d, (PhD), dotsent

e-mail: idrisovh256@gmail.com

Komilov Rustamjon Maxamadovich

q.x.f.f.d. (PhD), dotsent

Fozilov Lazizjon Odiljon o'g'li

q.x.f.f.d. (PhD), dotsent

Farg'ona davlat universiteti Agrar qo'shma fakulteti

Annotatsiya

Ushbu maqolada rang nazorati bilan ko'chatlardagi nav namunalarini o'rganish va keyingi tadqiqot pitomnikida muhim iqtisodiy xususiyatlarga mos navlarni tanlash tasvirlangan. Soya o'simliklarida yangi navlarni yaratish uchun turli xil seleksiya usullaridan foydalangan holda yangi navlarni yaratish imkoniyati aniqlandi.

Kalit so'zlar: soya, tuproq, moy, azot, nav, duragay, chatishtirish, kastatsiya, kolleksiya, seleksiya, nazorat, g'uncha, gullash, dukkak,

Аннотация

В данной статье описывается изучение сортовых образцов в саженцах с контролем цвета и выбор сортов, которые соответствуют важным экономическим характеристикам, в следующем исследовательском питомнике. Была выявлена возможность создания новых сортов с использованием различных методов селекции при создании новых сортов у растений сои.

Ключевые слова: соя, почва, масло, азот, сорт, гибрид, гибридизация, кастация, сбор, отбор, контроль, почки, цветение, бобовые,

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

Abstract

This article describes the study of varietal samples in seedlings with color control and the selection of varieties that correspond to important economic characteristics in the next research nursery. The possibility of creating new varieties using various selection methods for creating new varieties in soybean plants was identified.

Keywords: soybean, soil, oil, nitrogen, variety, hybrid, hybridization, cascation, collection, selection, control, buds, flowering, legumes

Kirish.

Soya juda qadimgi ekin turi bo'lib hisoblanadi. Soyaning shakl va turlarining hilma hilligini olimlar o'rganishib, ular asosan uchta markazda shakllangan deb hisoblaganlar, bu-Janubiy-Sharkiy Osiyo, Avstraliya va Sharqiy Afrika. Lekin ko'pchilik olimlar Xitoy markaziga buriladi. Soya o'simligining kelib chiqishi-Xitoy, Koreya, Xindiston, Yaponiya. [1].

O'zbekistonda oxirgi yillar bu ekinni o'rganishda jiddiy e'tibor berilmoqda, ekish va parvarishlash texnologiyasiga, undan tashqari soyani takroriy ekin sifatida ekish uchun xujjatlar qabul qilingan.

Soya don, o'simlik moyi, sifatli oqsil, to'yimli ko'kat beradigan va tuproq unumdorligini oshiradigan o'simlikdir. Soyaning muhim biologik xususiyati evaziga tuproq ekologik toza azot bilan, inson esa har xil to'yimli oziq-ovqat maxsuloti bilan ta'minlanadi. Soya yetishtirishni oshirish talab qilinadi, buning uchun soyadan don va urug' yetishtirish texnologiyasini yangi texnologik tadbirlarni qo'llab, takomillashtirish lozim [2,3].

Osiyo davlatlarida soyadan 250 dan ortiq oziq-ovqat mahsuloti ishlab chiqariladi.; chiqitlari va ko'kati parrandachilikda va chorvachilikda keng qo'llaniladi.

Soya moyi yarim quriydigan, oziq-ovqatda ishlatiladigan moylar guruhiga kiradi. Oxirgi yillarda soya moyiga juda katta ehtiyoj sezilmoqda. Shuning uchun soya navlarini yetishtirishda don tarkibida oqsil va moy miqdorini oshiradigan yetishtirish texnologiyasini va yangi navlarni yaratish zarurdir.

Soya donini ishlab chiqishdagi asosiy muammo-bu mavjud navlarning maxsuldorliini pastligi. Tez aynishi, o'z xususiyatlarini noqulay sharoitda tez yo'qotishi. Shu tufayli soyaning yangi navlarini yaratish dolzarb masalalardan biri deb hisoblanadi. Umuman soyadan tabiiy sharoitda duragay olish juda qiyin. Yangi namunalarni yaratish uchun madaniy, yarim madaniy va yovvoyi turaridan foydalanilgan. Bu shakllarni yaqinlashtirish uchun oldin madaniy shakllari yarim madaniy shakllari bilan chatishtirilgan. Olingan oraliq duragay keyingi yillarda yovvoyi shakl bilan chatishtirilgan. Bu ishlarni natijasida 350 ta duragay yaratilgan, ulardan aksariyat xolda yuqori hosil olingan. Bu duragaylarning bo'yi past, oqsili ko'p va mexanizatsiya yordamida hosilni yig'ib olish mumkin-bu Kolxida, Komsomolka va Kubanskaya duragaylari.Tajribalar Gruziyaning dehqonchilik ITI

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLER KARANTINI

da olib borilgan. Chatishtirish ishlarini kastatsiyaning ikkinchi kuni olib borilganda eng yuqori (40%) natija olingan [4].

Aksariyat rayonlashtirilgan navlarning saloxiyatli hosildorligi 3-4 t/ga; O'rta Osiyo mamlakatlarida, sug'oriladigan sharoitda 3,5-4 t/ga. Soyadan eng yuqori hosildorlik AQSh da 7 t/ga ga yetgan.

Soya ekinining hosildorligi quyidagi ko'rsatkichlar bilan ta'minlanadi: maydon birligidagi o'simliklar soni, o'simlikda dukkaklar soni, donning soni va 1000 donining vazni, ya'ni navning xosildorligi o'simliklarning maxsuldorligi (o'rtacha bir o'simlikning hosili) va maydondagi ekin (ko'chat) kalinligiga bog'liq.

Tadqiqot maqsadi Aholini to'yimli oziq-ovqat maxsuloti bilan ta'minlash, oqsil tanqisligini hal qilish uchun soya va mosh ekinlarining noqulay sharoitlarga chidamli, serhosil, don tarkibi oqsil va moy moddalariga boy, kasalliklarga chidamli yangi navlarini yaratish.

Bu maqsadga erishish uchun nazorat ko'chatzorlaridagi nav namunalarni ekish, kuzatish, baho berish, kasalliklarini o'rganish, muxim xo'jalik ko'rsatkichlarga ega bo'lgan namunalarni tanlab olish va ularni boskichma-bosqich o'tkazish (kolleksiyadan seleksiyaga, seleksiyadan nazoratga, nazoratdan nav sinovga) kabi vazifalarni bajarish talab etildi.

Materiallar va uslublar.

Tajribalar Sholichilik ilmiy-tadqiqot instituti tajriba maydoni dalalarida olib borildi.

Tajriba maydoni Toshkent viloyatining janubiy sharqiy qismida, Toshkent shahridan 15 km uzoqlikda Chirchiq daryosining chap qirg'og'ida geografik o'rni bo'yicha Grinvich shkalasida 69°18' Sharqiy uzunlikda va 41°20' Shimoliy kenglikdagi tekisliklarda joylashgan.

Tuproq qatlamlari voha uchun harakterli bo'lib botqoq tipidagi to'proqlardir. Har xil chuqurlik qatlamlarida esa katta va kichik toshlar va qum aralashmalari ham mavjud. Ushbu tuproqlar daryoning chap qirg'og'idagi tipik ortiqcha namlik sharoitlaridan kelib chiqqan holda bo'lib, sholi ekish uchun juda mosdir. Tuproq-o'tloqi. Tajriba dalasining tuprog'i sho'rlanmagan, haydov qatlami 30-40 sm. Tuproqdagi eritmalarning rN miqdori 6,8-7,3 birliklarida bo'lib, mexanik tarkibi bo'yicha og'ir loyidir. Tajribalar 13 kartaning 1 chekida olib borildi

Havodagi foydali havo harorati yig'indisi bo'yicha O'zbekistondagi qishloq xo'jalik ekinlarni sug'oriladigan mintaqalarda yetishtirish bo'yicha shartli ravishda 3 ta guruhga ajratilgan (bunda 10 gradusdan yuqori sutkalik o'rtacha harorat hisoblangan). Toshkent viloyatining iqlimi ham keskin kontinental bo'lib, yozi nihoyatda issiq, qishi esa sovuq, hamda havosi quruq va tabiiy yog'ingarchiliklar o'simliklar o'sib rivojlanishi uchun nixoyatda kamligi bilan ta'riflanadi.

Soya va mosh seleksiyasi qishloq xo'jalik ekinlarining Davlat Nav Sinov komissiyasi va O'zShITI tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyanomalar, dala tajriba metodikasi asosida olib borildi [5].

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLER KARANTINI

Nazorat ko'chatzorida har bir nav namuna uchun ekish maydoni 25 m² bo'lib juft standart uslubi bo'yicha ekildi. Nav tanlov ko'chatzorining har bir nav namunasi uchun ekin maydoni 50m² bo'lib 4 ta qaytariqda olib borildi. Barcha ko'chatzorlar uchun nazorat qilib soyaning rayonlashgan o'rtapishar "O'zbek-2" va kechpishar "O'zbek-6" navlari ekildi. Ekish miqdori 1 ga hisobiga 60 kg, qator oralig'i 60 sm o'simliklar oralig'i 10sm, har bir uyada 2 ta dan urug'.

Kuzatuv va hisob-kitoblar:

1.Soyaning nazorat ko'chatzorida fenologik ko'zatlavlar o'tkazildi. Bunda soyaning o'suv davridagi asosiy: unib chiqishi, birinchi uchtalik barg paydo bo'lishi, g'unchalash, gullash, dukkak hosil qilish va pishish fazalari kuzatildi va amal davrining davomiyligi aniqlandi;

2. Biometrik ko'rsatkichlar aniqlandi. Olingan bog'lamlarda o'simlik bo'yi, pastki dukkak joylashishi, shoxlar soni, bir o'simlikdagi dukkak soni, don vazni, 1000 ta don og'irligi aniqlandi.

Natijalar va munozara.

Nazorat ko'chatzorida 38 ta namuna 25 m² maydonda rayonlashtirilgan "O'zbek-2" va "O'zbek-6" navlari bilan juft nazorat usulida joylashtirilib o'rganildi. O'simlikning o'suv davrida fenologik kuzatishlar olib borilib, morfologik va biologik ko'rsatkichlariga baho berildi va 25 ta nav namuna ajratib olindi.

5613-AQSH –o'suv davri -116 kun, o'simlik bo'yi-110 sm, dukkak rangi tuq jigar rang, gul shingilida 9 ta gacha gul bo'lib, dukkak soni ham 8-9 ta, doni yirik, pastki dukkak joylanishi- 11sm, 1000 don og'irligi-159,0, poyasi tik o'suvchan. Mexanizm yordamida yig'ishtirib olishga moslashgan.

K-16.AQSH – o'suv davri-120 kun, o'simlik bo'yi –147 sm, pastki dukkak joylanishi-13 sm, 1000 don og'irligi -163,8g, poyasi tik o'suvchan. Mexanizm yordamida yig'ishtirib olishga moslashgan.

6806 (Yugoslaviya) – o'suv davri-124 kun, o'simlik bo'yi –150 sm, pastki dukkak joylanishi-14 sm, 1000 don og'irligi -169,4 g, poyasi tik o'suvchan. Mexanizm yordamida yig'ishtirib olishga moslashgan

6807- o'suv davri -126 kun, o'simlik bo'yi –130 sm, pastki dukkak joylanishi- 15 sm, 1000 don og'irligi -162,0 g, poyasi tik o'suvchan. Mexanizm yordamida yig'ishtirib olishga moslashgan.

A-1. AQSH –o'suv davri -130 kun, o'simlik bo'yi -126 sm, pastki dukkak joylanishi- 16 sm, 1000 don og'irligi -155,1g., poyasi tik o'suvchan. Mexanizm yordamida yig'ishtirib olishga moslashgan.

U-3003347- o'suv davri -135 kun, o'simlik bo'yi –147 sm, pastki dukkak joylanishi-15 sm, 1000 don og'irligi -174.0 g, poyasi tik o'suvchan. Mexanizm yordamida yig'ishtirib olishga moslashgan.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

Xulosa.

1. Soyaning nazorat ko'chatzoridagi nav namunalari o'rganilib, muhim xo'jalik belgilariga javob beradigan nav namunalari keyingi tadqiqot ko'chatzoriga o'tkazilib, tanlab olindi.
2. Soya o'simligida yangi nav yaratishda seleksiyaning har xil usullaridan foydalanib yangi navlar yaratish imkoni aniqlandi.
3. Soyaning yuqori hosildorligi bo'yicha nav namunalari aniqlandi va seleksiya ishlarini davom ettirishga manba bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Атабаева Х.Н. Возделывание сои в Узбекистане, Т.Матбуот, 1989, 68 с.
2. Атабаева Х.Н.- Соя- Т.Мил.энс., 2004, 95 б
3. Бабич А. А.- “Влияние густоты стояния растений и крупности семян сои на урожай Ж. Селекция и семеноводство” — 1995, 8, с.71-72
4. Баранов В.Ф., Лукомса В.М., Соя. Биология и технология возделывания сои. Краснодар, 2005 г., 434 с
5. Raximov G.N., Raxmanov A.R., Shokirov A.A. O'zbekistonda dukkakli-don ekinlari yetishtirish bo'yicha tavsiyalar. Toshkent, «Mehnat», 1998, 20 s.